

HORVÁTORSZÁG EURÓPAI INTEGRÁCIÓJA A MAKROÖKONÓMIAI MUTATÓK TÜKRÉBEN

Dr. Ph.D. Kotosz Balázs

főiskolai docens, Szegedi Tudományegyetem Mérnöki Kar, Szeged

SUMMARY

The collapse of communist economies in Eastern Europe and former Soviet Union, as well as their subsequent transition towards market economies, was arguably one of the most far-reaching economic events of the 20th century. Pain accompanied the economic transition process; all countries experienced a major fall in output after the start of reforms. The growth performance in transition economies was widely different by countries. The paper is looking for the reasons of the growth differences. Even if the initial conditions did not give the same possibilities to governments, early reforms has opened the way to market processes, which seems to be more efficient than state owned institutions in transition economies. In this context, the lower is the state participation, the highest is growth. Empirical analyses justify that GDP growth is higher in countries where state reallocation is decreasing and where tight fiscal policy has been kept.)

1. BEVEZETÉS

Az 1980-as években sorra jelentkeztek azok a válságjelek, amelyek előrevetítették a kommunizmus bukását. Kelet-Európa országaiban a gazdasági egyensúlytalanság különböző formái nyilvánultak meg, a politikai reformmozgalmak megerősödtek, egyre erősebb nyomás nehezedett a politikai vezetésre a gazdasági változások megindítására. Az évtized végére több országban a gazdasági növekedést a GDP, a termelés csökkenése váltotta fel, ami nélkülözhetlenné tette a reformfolyamatok felgyorsulását. A politikai változások az esetek nagyobb részében békésen végbementek, néhány országban fegyveres konfliktusok is kibontakoztak (Litvánia, Románia), Jugoszlávia pedig többéves polgárháborúba sodródott.

2. AZ ÁTMENET POLITIKAI GAZDASÁGTANÁRÓL

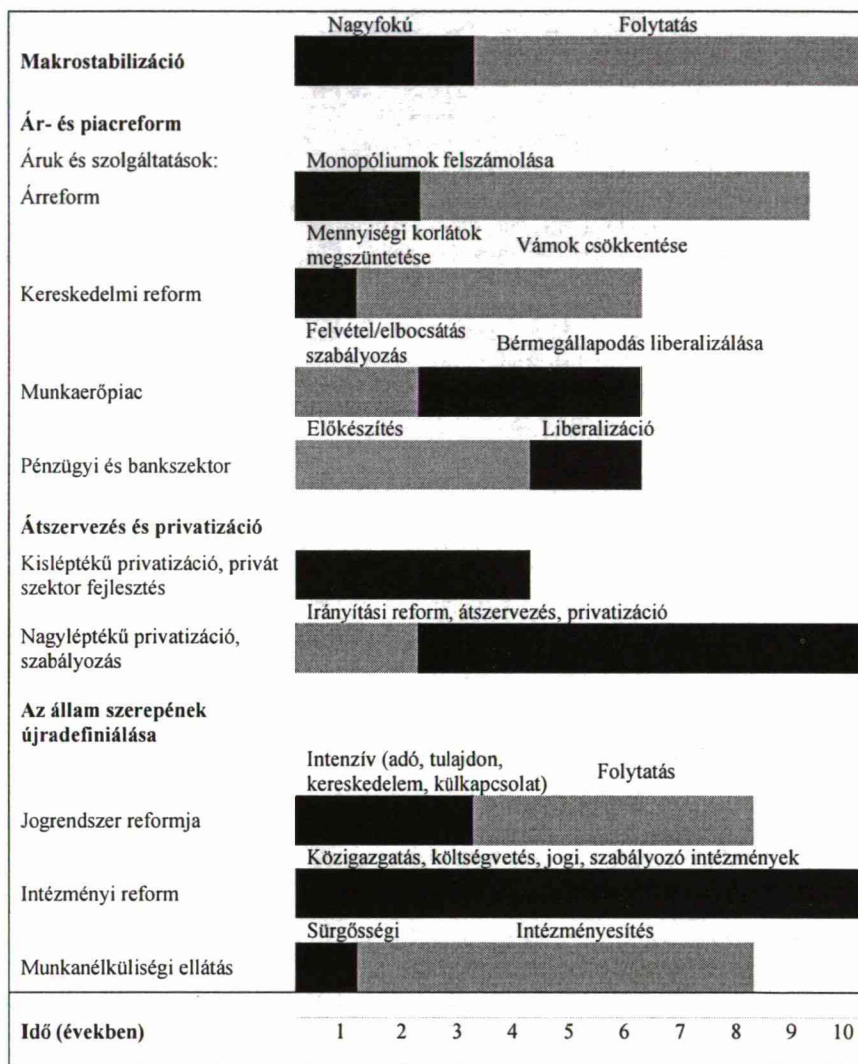
A politikai váltás viszonylagos békéje ellenére az első pillanattól kezdve világos volt az elemzők számára, hogy a gazdasági rendszerváltás nem lehet végbe fájdalommentesen. A demokratikus intézményrendszerek kiépítése már az átmenet legelső időszakában megindult, azonban a keleti piacok összeomlása következtében szükséges struktúraváltás hosszú éveket igényel(t). Az 1990-es évek elején valamennyi kelet-európai gazdaság jelentős visszaesést élt át, a GDP volumene 15 és 66 % közti mértékben esett vissza a rendszerváltást megelőző időszakhoz képest.⁸ (Fischer-Sahay, 2000; Rathery, 2003)

A kezdeti tanácstalanság után a szükséges reformlépések halmazáról kialakult egy viszonylag egységes álláspont a vezető közgazdászok körében (ezt szokás washingtoni konszenzus néven emlegetni). Az ütemezéssel kapcsolatban már jelentősebb viták folytak, hiszen a jogi és intézményi feltételek megteremtése csak párhuzamosan mehetett végbe. Az egyes elemekre vonatkozóan egy viszonylag széles körben elfogadott álláspontot mutat az 1. ábra.

A bizonytalanságot jól jelzi Olivier Blanchard tanulmánya is, amely szerint „a gazdaságpolitika túlságosan nem tehető felelőssé az output csökkenéséért, de nem annak érdeme a fellendülés sem.” (Blanchard, 1997, 51) Ennek ellentmond azzal a megállapításával, hogy a nyugat-európai tapasztalatokkal szemben „a gazdaságpolitika nem csak az egyensúlyi

⁸ Bosznia-Hercegovinát leszámítva, ahol a polgárháborúk pusztításai miatt a visszaesés a becslések szerint meghaladta a 85 %-ot. (Commission des Communautés Européennes, 2003)

pálya körüli ingadozásokat alakítja, hanem az egyensúlyi pálya meghatározásáért is felelős”. (Blanchard, 1997, 51)



1. ábra. A reformok ütemezése

Forrás: Fischer – Gelb (1991)

3. AZ ÁTMENET MUTATÓI

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy minél hosszabb ideig tartott a visszaesési periódus (azaz minél lassabban indultak meg az érdemi reformok), annál nagyobb mértékű hanyatlás következett be (ld. 1. táblázat). Ugyanakkor nagyobb mértékű visszaesést követően az átlagos növekedési ütem is jelentősebb volt (a két változó közti parciális korrelációs együttható minden szinten szignifikáns).

Ha a makrogazdasági teljesítmény alakulása szerint klaszteranalízis segítségével próbáljuk osztályozni az egyes országokat, különböző csoportszámok esetén érdekes eredményekre juthatunk. Az egyes klaszterek középpontjai minden esetben az előző bekezdésben bemutatott összefüggések mentén alakulnak ki. Minden csoportszám esetén egy csoportba kerül Bosznia-Hercegovina, Moldova, Szerbia-Montenegró és Ukrajna, ezek az országok mutatták fel minden tekintetben a leggyengébb teljesítményt. Sok klaszter esetén Lengyelország kiugróan jó teljesítménye külön „csoportot” eredményez. Ami első látásra kissé meglepő: Albánia minden esetben egy kategóriát képez Csehországgal, Magyarországgal, Szlovákiával és Szlovéniával. Ez Albánia relatíve jó teljesítményének köszönhető, abszolút mértékben mérve Albánia Kelet-Európa legszegényebb országai közé tartozik.

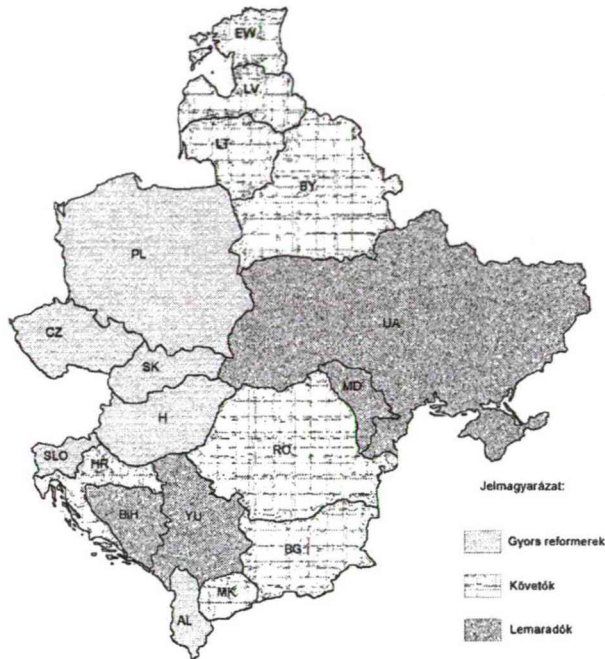
1. táblázat. Visszaesés és növekedés a rendszerváltást követően

Ország	A növekedés kezdete (év)	Átlagos növekedési ütem a növekedés kezdetétől (%)	A 2003-as GDP 1989-es GDP %-ában
Albánia	1993 ^b	6,5	120,1
Bosznia-Hercegovina	1995	15,5	62,1
Bulgária	1998	4,3	69,4
Csehország	1993	1,9	105,8
Észtország	1995 ^b	5,0	98,3
Fehéroroszország	1996	5,6	97,7
Horvátország	1994	4,3	95,3
Lengyelország	1992	4,1	139,6
Lettország	1994	4,7	74,7
Litvánia	1995 ^b	4,8	90,3
Macedónia	1996	1,8	84,0
Magyarország	1994	3,5	115,1
Moldova	2000	5,3	40,1
Románia	1993 ^c	2,0	92,9
Szerbia és Montenegró	2000 ^a	4,6	51,9
Szlovákia	1994	4,2	113,8
Szlovénia	1993	3,8	120,6
Ukrajna	2000	6,3	45,2

Forrás: IMF (2004), European Commission (2001) alapján saját számítás

Az árak liberalizációjának szükségszerű velejárójaként az infláció felgyorsult. Az átmenet országai közül az infláció féken tartásában Magyarország mutatta fel a legjobb teljesítményt, hiszen a legmagasabb éves infláció is csak 35 %-os volt, míg Jugoszláviában 1993 októbere és 1994 januárja között $1,3 \cdot 10^{22}$ -ed részére értékelték le a dínárt, ami a gazdaságtörténet egyik legnagyobb hiperinflációját jelzi. (Federal Statistical Office, 2003) Az infláció alakulását nagyban befolyásolta, hogy az adott ország milyen árfolyamrendszert választott. Nagyobb eséllyel biztosította az árak kézbentartását a fix árfolyam, mint a rugalmas, a választás azért esett mégis több országban a rugalmas árfolyamrendszerre, mert megfelelő devizatartalékok hiányában így tudtak jobban védekezni a reál sokkok ellen.

A hiperinfláció időszakában az országban jelenlévő stabil valuta (a volt Szovjetunió területén elsősorban az amerikai dollár, Jugoszláviában inkább a német márka) vette át a pénz klasszikus szerepeit, majd a stabilizáció során általában ezekhez a kulcsvalutákhoz kötötték az új pénz árfolyamát. Az árak viszonylagos stabilitását az évtized végére a legtöbb országban sikerült elérni, az infláció egyjegyűre (esetleg kétjegyűre) zsugorodott. A stabilizációt követően azonban mindenképpen szükségessé vált rugalmasabb rendszer felé mozdulni, ugyanis a nagymértékű tökemozgás és a tarthatatlan költségvetési politika az orosz válsághoz hasonló jelenségekhez vezethet. (Fischer-Sahay, 2000)



2. ábra. Országscsoportok a makrogazdasági teljesítmény növekedése alapján

Forrás: A szerző saját szerkesztése

2. táblázat. Gyorsuló és megfékezett infláció a rendszerváltás után

Ország	A legmagasabb infláció mértéke (%)	A legmagasabb infláció éve	Átlagos infláció (%)
Albánia	226,0	1992	24,7
Bosznia-Hercegovina	5,8	1997	1,0
Bulgária	1082,0	1997	73,7
Csehország	52,0	1991	10,4
Észtország	1076,0	1992	49,8
Fehéroroszország	1190,2	1993	208,7
Horvátország	1517,5	1993	84,8
Lengyelország	585,8	1990	36,1
Lettország	951,2	1992	44,3
Litvánia	1020,5	1992	59,7
Macedónia	1664,4	1992	80,0
Magyarország	35,0	1991	17,6
Moldova	1276,4	1992	92,7
Románia	256,1	1993	73,5
Szerbia és Montenegró	1,165*10 ¹⁴	1993	1465,9
Szlovákia	61,2	1991	12,8
Szlovénia	549,7	1990	42,7
Ukrajna	4734,0	1993	143,4
Összesen	1017,4	1992	65,9

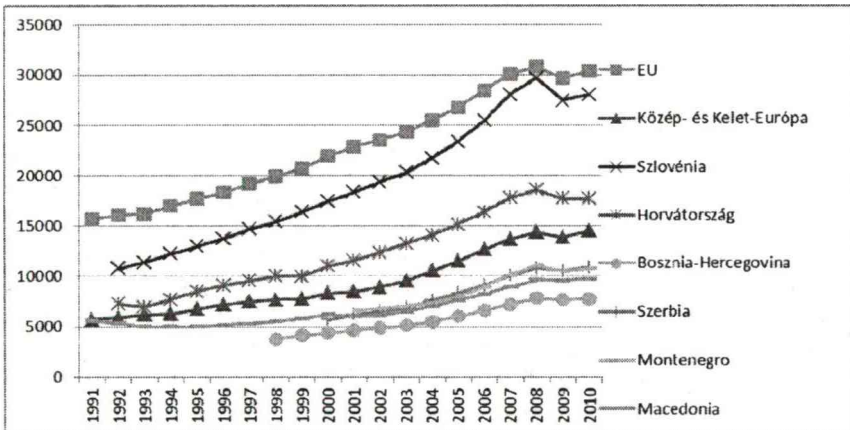
Forrás: EBRD, 1996-2004 alapján saját számítás

4. HORVÁTORSZÁG

Az önálló Horvát Köztársaság kikiáltása után nagy erővel indult meg az önálló gazdaság működési feltételeinek megteremtése. Az időközben kitört háború, a hadigazdálkodásból adódó költségvetési kiadások pénzkibocsátással történő fedezése az infláció felpörgéséhez vezetett. A gazdasági liberalizáció jelentős állomása a 2000-ben megválasztott új, Európa-barát kormány, amely már az uniós csatlakozás jegyében igyekszik alakítani gazdaságpolitikáját.

A horvát költségvetés az 1993-94-es stabilizációt követően strukturálisan meglehetősen stabil. Kiemelkedően magas volt az állami újraelosztás aránya, az 1990-es években ez a mutató az 50 %-ot is meghaladta, de az ezredfordulóra már csökkenő tendenciát mutatott. A bevételek között nagyobb arányt képviselnek a közvetett adók (18-20 %), a forgalmi és hozzáadottérték-adó a GDP 15 %-a körüli értéket mutat, kétszerese a kelet-európai átlagnak, de a fogyasztási adókról is hasonló állítható. A kiadási oldalon lassú átrendeződés figyelhető meg, az áruk és szolgáltatások vásárlása lassan csökken (15 %-ról 10 % körüli szintre), míg a háztartások támogatása hasonlóan nő (12-ről 17 %-ra). Az erősen központosított államapparátus fenntartása az átlagosnál nagyobb mértékű forrásokat igényel. A 2000-es évet leszámítva a fiskális egyenleg elfogadható mértékű hiányt mutat, az elsődleges egyenleg általában pozitív. Jelentősebb törés 1999-2000-ben mutatkozott a költségvetés számaiban, Horvátország esetén ez nem elsősorban az orosz válsággal, hanem a Jugoszlávia elleni embargóval és légitársaságokkal magyarázható.

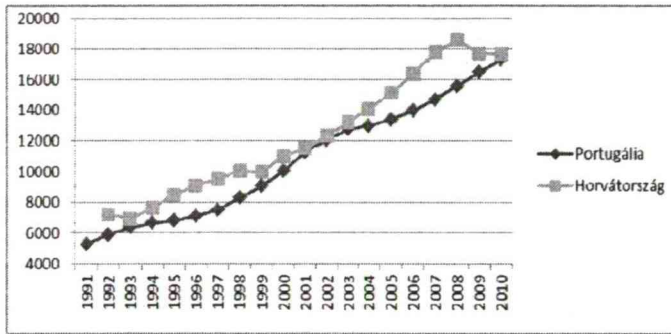
Az ezredforduló után Horvátország makrogazdasági teljesítményét már nem az átmenetet jellemző washingtoni, hanem az európai integrációt meghatározó brüsszeli konszenzushoz mérhetjük. Ahogy a 3. ábra is mutatja, Horvátország Szlovénia után a második legfejlettebb jugoszláv utódállam, fejlettsége meghaladja a közép- és kelet-európai átlagot, sőt a 4. ábra szerint az 1986 óta uniós tag Portugália szintjét is.



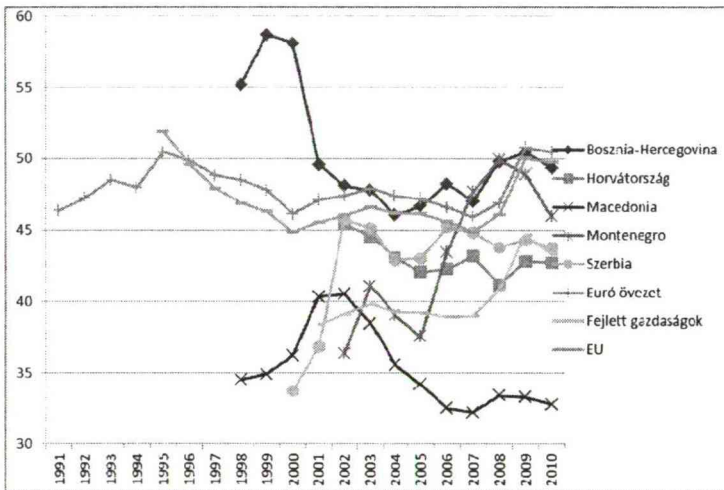
3. ábra. Jugoszláv utódállamok egy főre jutó GDP-je PPP-ben

Forrás: IMF (2011) alapján saját szerkesztés

Az állam jövedelem újraelosztó szerepe a XXI. század eleji piacgazdaságokban ideálisnak tartott 40-45%-os szinten mozog Horvátországban (5. ábra), alig haladja meg a fejlett gazdaságok átlagát, és jóval alatta marad az Európai Unió mutatójának. Az inflációs ráta az ezredforduló óta jellemzően az EU átlagának közvetlen közelében mozog, egyedül 2008-ban haladta azt meg 2 százalékponttal, ráadásul a többi balkáni országgal ellentétben viszonylag stabil.

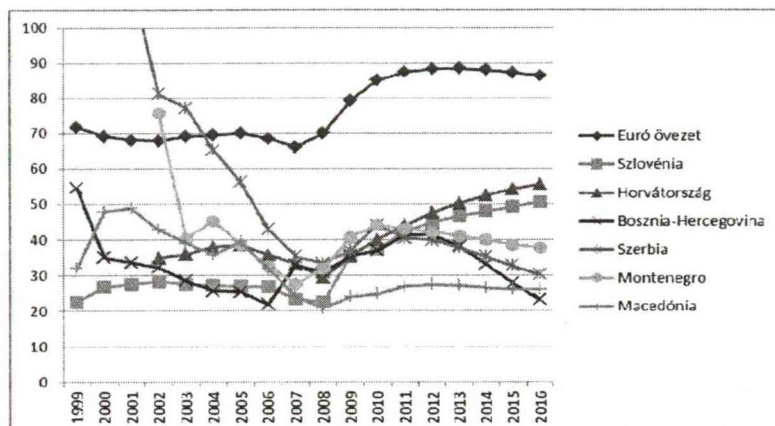


4. ábra. Horvátország és Portugália egy főre jutó GDP-je PPP-ben
 Forrás: IMF (2011) alapján saját szerkesztés



5. ábra. Az állami újraelosztás aránya (%)
 Forrás: IMF (2011) alapján saját szerkesztés

A horvát állam gazdálkodása megfelel az európai elvárásoknak, 2004 óta eleget tesz a maastrichti konvergencia kritériumokban megfogalmazott – államháztartásra vonatkozó – sarokszámoknak. Az államháztartás GDP arányos hiánya 3% alatt maradt, 2008-tól pedig az euró övezet átlagánál is kedvezőbb. A bruttó államadósság jelenleg sem éri el a GDP 50%-át, az előrejelzések 5 éves távlatban is csak mérsékelt növekedést és 60% alatti arányszámot mutatnak (6. ábra).



6. ábra. Az államháztartás bruttó adóssága a GDP százalékban

Forrás: IMF (2011) alapján saját szerkesztés

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Horvátország a rendszerváltó országok közepmezőnyében foglalt helyet – mind makrogazdasági teljesítménye, mind a reformok sebességét illetően. 2007 óta már nem csak a kedvezőbb pályát befutó, de a vele azonos kategóriába tartozó országok is az Európai Unió tagjai, ugyanakkor Horvátország csatlakozásának még várható időpontja sem látható. Az adósságválság és az euróövezet széthullásának árnyékában talán kevésbé vigasztaló tény, hogy az euró bevezetésének formális követelményeit teljesíti. Az is bizonyításra került, hogy az ország nem makrogazdasági teljesítménye miatt nem válhatott még az Európai Unió tagjává, annak elsősorban jogi és politikai okai vannak.

IRODALOMJEGYZÉK

Commission des Communautés Européennes (2003): Le processus de stabilisation et d'association en faveur de l'Europe du Sud-Est. Deuxième Rapport. COM, Bruxelles. 37 p.

EBRD Transition Report évkönyvek különböző számai 1994-2003. European Bank of Reconstruction and Development, London.

European Commission (2001): Bosnia and Herzegovina. Country Strategy Paper 2002-2006. EC, Brussels. 71 p.

Federal Statistical Office (2003): Statistical Pocket Book. Federal Statistical Office, Beograd.

Fischer, S. – Gelb, A. (1991): Issues in Socialist Economy Reform. Journal of Economic Perspective, Vol. 5, No. 4. pp. 91-105.

Fischer, S. – Sahay, R. (2000): The Transition Economies After Ten Years. NBER Working Paper n° 7664, National Bureau of Economic Research.

IMF (2004): World Economic Outlook Database. International Monetary Fund, Washington, D.C.

IMF (2011): World Economic Outlook Database. International Monetary Fund, Washington, D.C.

Rathery, A. (2003): Evolution macro-économique des pays en transition et conséquences sur les transports. Conférence IRU Est-Ouest, 15-16 mai 2003, Budapest.